

Розділ 2. Теоретико-методологічні засади книгознавства, бібліотекознавства та архівознавства

Part 2. Theoretical and Methodological Foundations of Book Science, Library Science and Archival Science

<https://doi.org/10.31516/2410-5333.062.021>

УДК 021.4

Н. А. Коржик

кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри цифрових комунікацій та інформаційних досліджень, Харківська державна академія культури,

м. Харків, Україна

nktvlya@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-0305-2864>

БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ЯК ЦЕНТРИ НАЦІОНАЛЬНОГО СПРОТИВУ

Розглянуто діяльність українських бібліотек як центрів національного спротиву та психологічної підтримки суспільства під час російської військової агресії проти України. Акцентовано на необхідності посилення інформаційної, рекреаційної та культуротворчої функцій бібліотек, диверсифікації комунікаційних засобів й інструментів їх реалізації. Представлено інноваційний погляд на зміст та організацію базових напрямів соціокультурної діяльності українських бібліотек. Наголошено на необхідності посилення інформаційного впливу на користувачів через соціальні мережі, використання комунікаційного потенціалу копірайтингу та сторітелінгу. Доведено наявність потужних можливостей і резервів формування бібліотеками навичок критичного мислення, медіаграмотності й інформаційної гігієни.

Ключові слова: *публічні бібліотеки України, російсько-українська війна, соціокультурна діяльність, інформаційна функція, рекреаційна функція, копірайтинг, сторітелінг, центр національного спротиву.*

N. Korzhyk

Candidate of Sciences in Social Communications, assistant professor of the Department of Digital Communications and Information Studies, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine

LIBRARIES OF UKRAINE AS CENTERS OF THE NATIONAL RESISTANCE

The relevance of the article. Ukrainian society is experiencing a difficult period of existence, in 2022 began a full-scale Russian aggression against our country, which aggravated many complex issues of physical survival and psychological endurance of Ukrainians. Current life of Ukrainian citizens is characterized by instability, threats of physical destruction, information disorientation, unpredictability, the need to simultaneously solve many vital problems, which is a significant stress factor. Under these conditions, Ukrainian librarians, despite the destruction of many library premises, actively engaged in helping the society in all possible directions.

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

The purpose of the article. To prove the availability of information and resource potential of public libraries of Ukraine as centers of national resistance through diversification of their basic functions, attraction of innovative instruments of activity and channels of communication.

The methodology. The article considers the activity of Ukrainian libraries as centers of national resistance and psychological support of the society during the Russian military aggression against Ukraine.

The results. The article presents an innovative view on the content and organization of the basic directions of socio-cultural activity of Ukrainian libraries. The need to strengthen the information impact on users through social networks, use of communication potential of copywriting and Storytelling was emphasized. The availability of powerful capabilities and reserves of critical thinking, media literacy and information hygiene skills for libraries has been proved.

The scientific novelty. The article presents an innovative view on the content and organization of the basic directions of socio-cultural activity of Ukrainian libraries.

The practical significance. The author analyzes the activity of Ukrainian libraries as centers of national resistance and psychological support of the society during the Russian military aggression against Ukraine.

Keywords: *Public libraries of Ukraine, Russian-Ukrainian war, socio-cultural activity, information function, recreational function, copywriting, storytelling, center of national resistance.*

Актуальність теми. Українське суспільство переживає складний період існування — у 2022 році розпочалась повномасштабна російська агресія проти нашої країни, яка загострила багато складних питань фізичного виживання та психологічної витривалості українців. Сучасне життя громадян України характеризується нестабільністю, загрозами фізичного знищення, інформаційною дезорієнтацією, непередбачуваністю, необхідністю одночасно вирішувати багатьох життєвоважливих проблем, що є суттєвим стресовим чинником. У цих умовах бібліотекарі України, незважаючи на руйнацію багатьох бібліотечних приміщень, активно долучились до допомоги суспільству на всіх можливих напрямках. Щодо підтримки внутрішньо переміщених осіб та допомоги в реабілітації бійців АТО, то цей досвід публічні бібліотеки України накопичували з 2014 р., а нині він посилюється і збагачується інноваційними формами роботи. У контексті розширення соціокультурної діяльності бібліотек обов'язковим є національно-патріотичне виховання, формування громадянської свідомості та активності, інформаційної грамотності, пробудження любові до своєї малої батьківщини.

Постановка проблеми. Якщо раніше соціокультурна діяльність бібліотек розглядалася як системно організований бібліотекою процес, спрямований на «сприяння вдосконаленню інтелектуального, матеріального та естетично-духовного стану суспільства шляхом доведення до свідомості різних соціальних груп громадян, конкретних користувачів

наукових знань, емпіричних фактів, естетичних і морально-етичних цінностей, акумульованих у бібліотечних документних зібраннях на різних носіях, організації різних виставок, творчих зустрічей із письменниками, митцями, політиками та ін.» (Матвійчук, 2015), то зараз акцентується на необхідності долучення українського суспільства до достовірного інформаційного поля, поширення серед населення медіаграмотності, навичок розпізнавання ворожих фейків, боротьби з інформаційно-психологічними операціями та підтримки інформаційної гігієни особистості.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Серед сучасних українських бібліотекознавців проблеми ефективної організації соціокультурної складової діяльності бібліотек розробляли Т. Вилегжаніна (2018), Н. Захарова (2018), О. Кузьменко та В. Загуменна (2020), О. Матвійчук (2015), Л. Лупіка (2015), Я. Ніколаєнко (2019), Т. Сидоренко (2017) та ін. Так, у працях О. Матвійчук опрацьовувались як термінологічні, так і змістовні складові соціокультурної діяльності бібліотек. Дослідниця наголошує на необхідності розгляду сучасних бібліотек як унікальних соціокультурних центрів, що можуть фігурувати як інформаційні посередники в трансляції достовірного інформаційного, культурного, освітнього контенту для користувачів, а також організації змістовного відпочинку та дозвілля.

У наукових розвідках Л. Лупіки (2015), Т. Новальської (2011), Т. Вилегжаніної (2018) та інших доводилась необхідність трансформації всіх напрямів діяльності публічних бібліотек до сучасних реалій, її відповідності очікуванням суспільства. Ця вимога актуальна і під час російсько-української війни, в умовах якої найактивніші бібліотеки стають реальними центрами національного спротиву. Цей досвід перебудови діяльності на військові рейки потребує вивчення, узагальнення та актуалізує проблематику цієї публікації.

Мета статті — довести наявність інформаційного та ресурсного потенціалу публічних бібліотек України як центрів національного спротиву, здійснивши диверсифікацію їх базових функцій, залучення інноваційних інструментів діяльності та каналів комунікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні вимоги суспільства до українських бібліотек як соціокультурних центрів громад приводять до диверсифікації їх базових функцій: інформаційно-комунікаційної, освітньо-виховної, рекреаційної. У діяльності багатьох публічних бібліотек утілюються їх різновиди, як-от: інформаційно-просвітницька, культурно-виховна, пізнавальна, комунікаційно-організаційна, розважальна, естетично-творча, релаксаційна, меморіальна (функція пам'яті), культуротворча тощо.

Участь бібліотек України в національному спротиві збагачує новим сенсом реалізацію означених функцій. Так:

– освітня функція — трансформується в допомогу користувачам набути навичок медіаграмотності. Це надалі сприятиме становленню критично-мислячого суспільства. Нині на сайтах багатьох публічних бібліотек є цілі кластери групових та масових заходів, що присвячені медіаграмотності та фактчекінгу (показовий приклад телепрограми «Віч-на-віч», під час якої директорка ЦБС Хмельницької територіальної громади Т. Козицька провела урок формування медіаграмотності населення в умовах війни);

– культурно-виховна та соціалізуюча функції — реалізуються у формуванні бібліотеками в складних умовах військового стану патріотичної свідомості населення. Вивчення досвіду роботи кращих українських бібліотек дозволило визначити, що вони використовують інноваційні формати проведення патріотичних заходів, найпопулярнішими з яких є акції-реквієми, уроки мужності, вечори пам'яті (проводяться в кооперації з військовими частинами, представниками територіальної оборони та волонтерами, спілками ветеранів, краєзнавчими, історичними музеями). У багатьох приміщеннях бібліотек організовано волонтерські пункти підтримки українського війська, плетення маскувальних сіток, збір гуманітарної допомоги переселенцям. Нині актуалізовано започатковані ще у 2015 р. всеукраїнські благодійні акції «Бібліотечка українського воїна», «Українську книгу — Донбасу», у межах яких користувачі бібліотек та спонсори дарують книги для формування пересувних фронткових бібліотек і поповнення фондів публічних бібліотек Донеччини й Луганщини, що функціонують на вільних від російських загарбників територіях;

– меморіальна (функція пам'яті) — реалізується в тому, що бібліотеки тих територій, які потрапили в зону бойових дій, збирають факти, документальні свідчення й речові докази військових злочинів російських загарбників, щоб після закінчення війни використовувати цю інформацію в якіснішій реалізації завдань національного спротиву.

Бібліотеки як комунікаційні установи, які постійно шукають шляхи ефективної самопрезентації, демонструють, що інформаційна та просвітницька функції проявляються як ретельний відбір та надання користувачам достовірної інформації. Саме бібліотеки нині є активними учасниками інформаційного фронту у зв'язку з боротьбою з численними фейками, інформаційно-психологічними операціями, дезінформацією й ворожою пропагандою.

Рекреаційна функція бібліотек, яка традиційно реалізувалася в організації змістовного та естетичного дозвілля користувачів, нині

спрямована також на підтримку й відновлення їх психологічних та фізичних сил, швидку адаптацію до нових умов існування, особливо тих, які викликані війною. Досвід роботи багатьох українських бібліотек свідчить, що користувачі «все частіше звертаються до бібліотеки з метою вирішення психологічних проблем, подолання психоемоційного дискомфорту, викликаних негативними наслідками перехідного періоду, що супроводжуються радикальними змінами в соціальній сфері» (Бібліотека як традиційний соціальний інститут, 2010).

Бібліотеки як центри психологічної підтримки населення демонструють, що рекреаційна функція може також реалізуватися і в результаті практичного застосування методів бібліотерапії (зокрема використання психотерапевтичних ресурсів художньої літератури), прийомів бібліопсихології та залучення фахівців, які можуть надати необхідну спеціалізовану консультативну допомогу. У багатьох публічних бібліотеках можна отримати безоплатні консультації професійних психологів, а це особливо важливо для внутрішньо переміщених осіб. Крім зазначених методів, ефективними є рекреаційні заходи – інструменти соціокультурної діяльності бібліотек, що мають перевірений терапевтичний ефект, а саме арттерапія, казкотерапія, музична терапія, медитативні практики.

Отже, означені приклади диверсифікації функцій бібліотек демонструють неабиякий потенціал їх ресурсних можливостей під час застосування широкого спектру інструментів та методів, спрямованих на надання населенню всього асортименту актуальних бібліотечно-інформаційних продуктів і послуг.

Контент-аналіз досвіду роботи українських бібліотек у напрямі соціокультурної діяльності засвідчив, що нині в окрему групу дієвих заходів можна віднести:

а) інформаційно-просвітницькі заходи, що розкривають та презентують важливу й необхідну для українського користувача інформацію, застосовуючи такі інструменти:

- виставкова діяльність бібліотек, зокрема й віртуальна;
- лекції або подкасти (наприклад, лекції на теми: «Подолання кризових ситуацій під час війни» (Охтирська ЦПБ) або «Етнічне походження українців» (ПБ ім. Лесі Українки м. Києва); подкасти на теми «Життя під час війни», «Психологічна витривалість під час кризових станів» (Рівненська ОУНБ) та ін.);
- сторінки та рубрики на сайтах, що присвячені важливим сучасним питанням, наприклад, рубрика «Вчимося радіти життю» (ПБ ім. Лесі Українки м. Києва);

- блоги бібліотек як канали трансляції достовірної та актуальної інформації (НМВ ім. Ярослава Мудрого);
- постинг у соціальних мережах (Охтирська ЦПБ, ПБ ім. Лесі Українки м. Києва та ін.);
- психологічні тренінги, курси медіаграмотності, семінари та майстер-класи з формування навичок фактчекінгу (Рівненська обласна НБ, Охтирська ЦПБ та ін.).

б) бібліотеки як центри психологічної підтримки – рекреаційні заходи, а саме заходи, спрямовані на підтримку емоційного стану постраждалих від війни користувачів (Бібліотеки ЦМБМ м. Одеси, Охтирська ЦПБ, Закарпатська ОУНБ ім. Ф. Потушняка, Вінницька ОУНБ ім. В. Отамановського та ін.), бібліотеки як пункти незламності (під час тривалої відсутності світла можна завітати до багатьох бібліотек підзарядити гаджети, отримати вільний доступ до комп'ютера та Інтернету, поспілкуватися чи почитати, взяти участь у безкоштовному заході, отримати психологічну підтримку, переглянути фільм/мультфільм тощо).

Отже, публічні бібліотеки майже всіх територіальних громад застосовують достатньо широкий спектр різноманітних інструментів соціокомунікаційної та культуротворчої діяльності, що спрямовані на соціальну адаптацію й морально-психологічну підтримку громадян України, розширюють спектр інформаційних і рекреаційних заходів.

Фокусування зусиль бібліотек на найнеобхідніших користувачам інформаційних продуктах та послугах демонструє професійний підхід до справи, уміння кваліфіковано застосувати фахові навички, презентує бібліотеку як сучасну та затребувану установу.

Для посилення комунікаційної взаємодії з користувачем, збільшення присутності в інформаційному просторі бібліотекам слід активніше використовувати популярні канали комунікації, як-от соціальні мережі та Youtube, створюючи цікавий контент й опановуючи сучасні інструменти відтворення інформації, наприклад, копірайтинг, цифрову журналістику тощо. Метою копірайтингу є не лише реклама, але системне й цілеспрямоване просування бібліотекою за допомогою соціальних мереж своїх ресурсів, продуктів та послуг.

Такий прийом у копірайтинзі як сторітелінг може стати ефективним інструментом під час і презентації соціокультурної діяльності бібліотек у соціальних мережах (сайтах, блогах тощо), і організації роботи бібліопсихолога та бібліотерапевта. Загальновідомо, що інформація, яка представлена у вигляді захоплюючої історії, сприяє більшій зацікавленості слухачів і краще на них впливає.

Сторітелінг (Storytelling, Storynet) англомовні джерела пропонують трактувати як діяльність, метою якої є написання або читання історій, або як інтерактивне мистецтво використання слів і дій для розкриття елементів й образів історії, що спрямовані на зацікавлення користувача.

Уперше сторітелінг як комунікаційний прийом застосував D. Armstrong, розкривши розуміння цього методу в книзі «Managing by Storying Around» (1992). Найкраще визначення сторітелінгу — це «мистецтво захоплюючої розповіді та передачі за її допомогою необхідної інформації з метою впливу на емоційну, мотиваційну, когнітивну сфери слухача» (Сторітеллінг як метод навчання, 2018). Отже, опанування прийомами цього методу роботи з інформацією, текстом, контентом розкриває широкі можливості для бібліотек з метою зайняття власної унікальної ніші в інформаційному просторі.

Слід розуміти, що сторітелінг має власну технологію й такі основні етапи створення контенту:

- визначення теми та мети майбутньої історії;
- розробка сценарію детального сюжету й окреслення основних подій розповіді;
- вибір головного героя;
- створення інтриги;
- перегляд головної історії та додавання метафор (цитат та всього, що дозволить посилити враження).

Крім того, сторітелінг як ефективний прийом донесення інформації до користувача охоплює такі різновиди розповідей (Сторітеллінг як метод навчання, 2018): соціокультурну; дружню; соціальну; міфологічну; jump story; сімейну; особистісну. Отже, сторітелінг — це ефективна комунікаційна технологія, яку можна успішно застосовувати в будь-яких видах соціокультурної діяльності публічних бібліотек.

Висновки. Таким чином, незважаючи на повномасштабну російську військову агресію, сучасні українські бібліотеки успішно адаптувалися до діяльності в екстремальних умовах та поступово перетворилися на унікальні соціокомунікаційні заклади, що формують навички критичного мислення й протидії ворожій дезінформації, стають центрами культурної та психологічної підтримки громади, територією емоційного комфорту, оснащуючи населення потужним інструментарієм національного спротиву.

Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні найефективніших бібліотечних засобів, інструментів та форм національно-патріотичного виховання населення, формування громадянської свідомості й любові до великої і малої Батьківщини.

Список посилань

- Бібліотека як традиційний соціальний інститут. (2010). *Освіта в Україні — Освіта.ua. Культура*. <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/11084/#:~:text=Рекреаційна%20функція%20бібліотеки%20полягає%20в,до%20умов%20праці%20і%20побуту.>
- Вилегжаніна, Т. І. (2018). Трансформація функцій публічних бібліотек у реаліях сьогодення. *Бібліотечна планета, 1*, 4–5.
- Захарова, Н. (2018). Соціокомунікаційна діяльність академічної бібліотеки в XXI столітті. *Бібліотека. Книга. Наука. Матеріали наукового семінару (Київ, 24–25 квіт. 2018 р.)*, 1, 68–69. Видавничий центр КНУКіМ.
- Кузьменко, О. І., Загуменна, В. В. (2020). Бібліотека як соціокультурний публічний простір: трансформаційні зміни. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія, 4*, 24–31.
- Кузьменко, О. (2020). Сучасні тенденції розвитку бібліотек як соціокультурних центрів. Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі. *Матеріали III Міжнародної наукової конференції, 14–16 трав. 2020 р.*, 28–30.
- Лупіка, Л. (2015). Сучасні бібліотеки — відкритий простір для освіти, спілкування і дозвілля. *Бібліотечний форум України, 2*, 27–28.
- Матвійчук, О. Є. (2016). Соціокультурна діяльність бібліотек: термінологічний аспект. *StattiOnline: бібліотека наукових статей*. Новини ІТ і Технологій. <https://bit.ly/2OV2WwP>
- Матвійчук, О. Є. (2015). Соціокультурна діяльність бібліотек. Українська бібліотечна енциклопедія. *Українська бібліотечна енциклопедія*. <https://ube.nlu.org.ua/article/Соціокультурна%20діяльність%20бібліотек#:~:text=Соціокультурна%20діяльність%20бібліотек%20-%20цілеспрямована%20і,свідомості%20різних%20соціальних%20груп%20громадян%20>
- Ніколаєнко, Я. (2019). Актуальні напрями соціокультурної діяльності освітніх бібліотек. *Науково-педагогічні студії, (3)*. Науково-педагогічні студії. <http://npstudies.dnpb.gov.ua/article/view/193168>
- Сидоренко, Т. (2017). Перспективні напрями розвитку культурно-просвітницької діяльності публічних бібліотек. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія, 1*, 88–92.
- Сторітеллінг як метод навчання. (2018). *Креативна Міжнародна Дитяча Школа*. <https://www.creativeschool.com.ua/blog/storitelling-yak-metod-navchannya/>
- What Is Storytelling? *National Storytelling Network*. <https://storynet.org/what-is-storytelling/>

References

- Library as a traditional social institution (2010). *Osvita v Ukraini — Osvita.ua. Kultura*. <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/11084/#:~:text=The%20recreational%20function%20of%20the%20library%20is%20to%20create%20work%20and%20life.> [In Ukrainian].

- Vylehzhaniina, T. I. (2018). Transformation of the functions of public libraries in the realities of today. *Bibliotechna planeta*, 1, 4–5. [In Ukrainian].
- Zakharova, N. (2018). Socio-communication activity of the academic library in the XXI century. *Biblioteka. Knyha. Nauka. Materials of the scientific seminar (Kyiv, April 24-25, 2018)*, 1, 68–69. Publishing center of Kyiv National University of Culture and Arts. [In Ukrainian].
- Kuzmenko, O. I., Zahumenna, V. V. (2020). Library as a socio-cultural public space: transformational changes. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 4, 24–31. [In Ukrainian].
- Kuzmenko, O. (2020). Modern trends in the development of libraries as socio-cultural centers. *Informatsiia, komunikatsiia ta upravlinnia znanniamy v hlobalizovanomu sviti. Materials of the III International Scientific Conference, May 14–16, 2020*, 28–30. [In Ukrainian].
- Lupika, L. (2015). Modern libraries — open space for education, communication and leisure. *Bibliotechnyi forum Ukrainy*, 2, 27–28. [In Ukrainian].
- Matviichuk, O. E. (2016). Socio-cultural activity of libraries: terminological aspect. *StattiOnline: biblioteka naukovykh statei*. IT and Technology News. [In Russian].
- Matviichuk, O. E. (2015). Socio-cultural activity of libraries. Ukrainian library encyclopedia. *Ukrainska bibliotechna entsyklopediia*. <https://ube.nlu.org.ua/article/Соціокультурна%20діяльність%20бібліотек#:~:text=Socio-cultural%20activity%20of%20libraries%20-%20purposeful%20and%20consciousness%20of%20different%20social%20groups%20of%20citizens%2C>. [In Ukrainian].
- Nikolaïenko, Y. (2019). Actual directions of socio-cultural activity of educational libraries. *Naukovo-pedahohichni studii*, (3). *Naukovo-pedahohichni studii*. <http://npstudies.dnpg.gov.ua/article/view/193168>. [In Ukrainian].
- Sydorenko, T. (2017). Perspective directions of development of cultural and educational activities of public libraries. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 1, 88–92. [In Ukrainian].
- Storytelling as a teaching method. (2018). *Kreatyvna Mizhnarodna Dytiacha Shkola*. <https://www.creativeschool.com.ua/blog/storitelling-yak-metod-navchannya/> [In Ukrainian].
- What Is Storytelling? *National Storytelling Network*. <https://storynet.org/what-is-storytelling/> [In English].

Надійшла до редколегії 15.08.2022